

Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakead/>

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SORUMLULUK DEĞERİ ALGILARI

RESPONSIBILITY VALUE PERCEPTION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Adem Sezer*, Okan Çoban**

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, adem.sezer@usak.edu.tr

** Öğretmen, MEB, ocoban06@gmail.com

Özet: Bu çalışmanın amacı 1-3 sınıflarda Hayat Bilgisi programında öz yönetim becerisi altında, Sosyal Bilgiler programında 5. sınıf “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanı, 6. sınıf “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanında doğrudan verilen sorumluluk değerinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktır. Bu araştırma kapsamında “Öğrencilerin sorumluluk algıları nedir?” ve “Öğrencilerin sorumluluk algıları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” sorularına cevap aranmıştır. Araştırmada amaca uygun olarak tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ili, Keçiören ilçesinde bulunan Muhsin Yazıcıoğlu İmam-Hatip Ortaokulundan 131 beşinci sınıf, 113 altıncı sınıf, 111 yedinci sınıf ve 112 sekizinci sınıf öğrencisi olmak üzere toplam 467 öğrenci oluşturmuştur. zihin haritası etkinlikleri ile veriler toplanmıştır. Araştırmada verilerin analizinde, tanımlama, kodlama ve sınıflandırma sürecinden oluşan tümevarım analizi tekniği (Patton, 2014) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin “*Aileye karşı sorumluluk*”, “*Kişisel sorumluluk (akademik)*”, “*Kişisel sorumluluk (sağlık)*”, “*Kişiler arası sorumluluk*”, “*Çevreye karşı sorumluluk*”, “*Dini sorumluluk*” ve “*Kamusal sorumluluk*” olmak üzere yedi farklı sorumluluk algılarının olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, sorumluluk, değer, ortaokul, algı.

Abstract: Aim of the study is to set forth how responsibility value is perceived by secondary school students, which is introduced under self-management ability within social studies in 1-3 grades, “*Individual and Society*” learning domain in 5th grade *Social studies* and “*Production, Distribution and Consumption*” learning domain in 6th grade. Within the study, reliable answers are sought for the questions of “*What is the responsibility perception of students?*” and “*Does the responsibility perceptions of students differ according to their grades?*” Survey model has been used in the study, which is proper for the aim. Study group of the study is constituted of 467 students as 131 students of 5th grade, 131 students of 6th grade, 111 students of 7th grade and 112 students of 8th grade in Muhsin Yazıcıoğlu İmam Hatip secondary school in Keçiören district of Ankara province. Sufficient data has been collected for mind map activities. The technique of induction analysis (Patton, 2014) composed of identification, coding and classification processes has been used in analysis of the data. As a result of the

study, it has been found out that secondary school students participated to the study have 7 different responsibility perceptions such as “responsibility for family”, “individual responsibility (academic)”, “individual responsibility (health)”, “interpersonal responsibility”, “responsibility for environment”, “religious responsibility” and “public responsibility”.

Keywords: Social studies, responsibility, value, secondary school, perception.

Giriş

Öğrencilerin sosyal yaşama hazırlanması ve istenen değerlerin öğrencilere kazandırılması görevini diğer derslerin yanı sıra ilkököl 1, 2 ve 3. sınıflarda hayat bilgisi dersi, 4. sınıfta sosyal bilgiler dersi, ayrıca ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde de sosyal bilgiler dersi üstlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin temel görevi, bireyin içinde yaşadığı topluma uyumunu ve sosyalleşmesini sağlayarak onu yaşama hazırlamaktır. Müfredat değişikliği sonrası 2005 yılında uygulamaya konulan sosyal bilgiler programının da değerler eğitime önem verildiği görülmektedir. Çünkü 1998 sosyal bilgiler programında değerlerin örtük program şeklinde kazandırılması hedeflenmekteydi. Oysa 2005 sosyal bilgiler programında değer, beceri, kavram ve genel amaçlar üzerine yapılandırılmıştır. Sosyal bilgiler dersi 4-5 ve 6-7. sınıf öğretim programında değerler ve bu değerlerin eğitimi, ayrı bir başlık altında ele alınmış, programda öğrenciye verilmesi gereken değerler belirlenmiş, bu değerlerin öğretiminde neler yapılması gerektiği açıklanmıştır. Bu değerler, öğrenme alanlarına ve sınıflara göre dağıtılmıştır (MEB, 2006).

Değerler insanların olay, olgu, kavram ve nesnelere ilişkin düşüncelerini kapsayan bir çerçeve olarak ele alınabilir. İyi, kötü, doğru ve yanlış gibi kararlarımızı değerler aracılığı ile oluştururuz. Türk Dil Kurumu'na göre “Değer”; *bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılıktır* TDK (1988a: 538). Latince “Valere” kökünden gelen “değer”, “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelmekte olup, önceleri iktisat alanında kullanılırken etik alanına geçtiği ve Znaniecki tarafından sosyal bilimler alanına kazandırıldığı ileri sürülmüştür (Bilgin 1995: 83; Akt. Keskin, 2012: 830). Değer, bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak da tanımlanabilir. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. Değerler toplumdan topluma, okuldan okula ve bireyden bireye farklılık gösterebilirler (Turan ve Aktan, 2008). Doğanay (2006) değer eğitiminin önemini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Toplum tarafından benimsenen değerler, bireye ne kadar iyi verilirse o derece sağlam bir toplum oluşturulabilir. Aksi takdirde huzursuzlukların yaşandığı bir toplum gelebilir. Değerler bakımından yeterince olgunlaşmayan veya değer olguları gelişmeyen birey, hem kendilerine hem de çevresindeki diğer kişilere karşı zarar verici eylemlerde bulunabilir.”

Öğretim Programlarında Değerler

2004-2005 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan orta öğretim matematik, Türkçe, sosyal bilgiler, fen ve teknoloji, düşünme eğitimi, vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ve özellikle din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerde verilecek değerler, “değerler” başlığı altında ele alınmış ya da programın kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Ortaokul programlarında öğrencilere kazandırılması amacıyla belirlenmiş değerler Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. Ortaokul Programlarında Değerler

Dersler	Değerler/Kazanımlar/Temalar
Fen ve teknoloji	<ul style="list-style-type: none"> Denemeye sürekli isteklidir (iç motivasyonu vardır). Demokratik süreçlere güven duyar. Mantiğa, bilime ve teknolojiye güven duyar. İnsanlığın refahına katkı sağlayan gelişmeleri ve kişileri takdir eder. Temiz ve sağlıklı yaşamaya gayret eder ve/veya böyle yasayanları takdir eder. Kendisine ve çevresine saygılı davranır (gurultu yapmaz, çevresine zarar vermez [sorumluluk], başkalarının hakkını çiğnemez, adil ve dürüsttür).
Sosyal bilgiler	Adil olmak, aile birliğine önem vermek, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk , temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.
Türkçe	Sosyal bilgiler dersinin programının değerleri esas alınmıştır.
Din kültürü ve ahlak bilgisi	Alçak gönüllülük, bağışlama, cömertlik, dostluk, emaneti korumak, fedakârlık, gazilik, hakikat, sevgisi, hakseverlik, hayâ, ibadet yerlerine saygı, iffet, iyi niyet, kadirşinaslık, kanaat, kardeşlik, merhamet, mürüvvet, namuslu olmak, nezaket, ölçülülük, paylaşımcı olmak, sadelik, samimiyet, sözünde durmak, şehitlik, şükür, tutumluluk, vefa, demokrasi bilinci, sorumluluk , estetik, dayanışma, temizlik, sağlığa önem verme, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, misafirperverlik, görgülü olmak, Türk büyüklerine saygı, millet, millî birlik şuuru, Türk bayrağına ve İstiklâl Marşı'na saygı, doğruluk, cesaret, doğa sevgisi, doğal çevreye duyarlılık, güvenilirlik, sabır, tarihsel (kültürel) mirasa duyarlılık, özgürlük, adil olma, hoşgörü, vatanseverlik, yardımseverlik, sevgi, dürüstlük, barış, saygı.
Düşünme eğitimi	Dikkatli olma, kuşku duyma, meraklı olma, özen gösterme, özgünlük, özgüven, sabırlılık, saygılı olma, sorumluluk , tarafsızlık, tutarlılık.
Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi	Dayanışma, hoşgörü, sorumluluk , sevgi, saygı, yardımseverlik, diğerkâmlık, barış, onur, adil olma, özsaygı, paylaşım, vatanseverlik, özgürlük, uzlaşma, eşitlik, farklılıklara saygı duyma, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, milli- manevi ve evrensel değerlere saygı duyma.
T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük	Sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma, özgürlük ve bağımsızlık, özgüven, sorumluluk , çağdaşlaşma, çalışkanlık, barış -Türk büyüklerine saygı ve duyarlılık.

Tablo 1 incelediğinde her bir dersin içeriğine uygun olarak bu dersin işlenmesi esnasında öğrencilere kazandırılması istenilen değerler görülmektedir. Bütün dersler için sorumluluk öğrencilere kazandırılması amaçlanan ortak değerlerden birisidir.

Başaran'a (1974) göre sorumluluk; *"Sorumluluk duygusu, ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur. Bu duygu bireyde toplumsal çevrenin gerçekleri ile ideal kurallar dediğimiz us (akıl) arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucunda oluşur."* Civelek (2006: 21) ise sorumluluğu; *"Kurallara uyma, kavrama gücünü kullanma, başkalarına ve onların mülklerine saygı ve özen gösterme"* olarak ifade etmiştir.

Altinköprü (2004) sorumluluğun; çocuğun doğduğu andan itibaren başlayıp, onun ilk izlenimleriyle geliştiğini ve kişinin kendini başkalarıyla paylaşması, kendinden bazı ödünler vermesi şeklinde belirlendiğini bildirmiştir. Yavuzer'e (2000) göre sorumluluk; *"erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesi"* olarak tanımlanmıştır. Cüceloğlu (1996) ise sorumluluğu; *"kişinin sınırları içerisinde gördüğü olaylardan ve şeylerden hesap vermeye hazır olması"* şeklinde ifade etmiştir. Sorumluluk farklı kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Kimi çalışmalarda sorumluluğu bir duygu olarak ele alırken kimi çalışmalar da bir beceri olarak ele almıştır (Ruyter, 2002; Canter, 1998; Ellenburg, 2001; Flowers ve Mabry, 2001'den akt. Özen, 2013: 19). Yine bazı kaynaklar sorumluluğu bireysel sorumluluk ve sosyal sorumluluk olarak ikiye ayırmışlardır (Nelson ve Low, 2004'den akt. Özen, 2013: 19). Cüceloğlu (1996) da sorumluluk için *"Aile sistemi içinde temel birim olan anne ve baba, davranış ve sözleriyle sorumluluk duygusunu ifade ederler. Aile içinde yalnız anne ve baba değil herkes sorumluluk duygusunu paylaşmak durumundadır"* demektedir. Sınıf içi rehberlik uygulamalarında sorumluluk, başkalarının haklarına saygılı olmak ve kendi davranışlarının sonuçlarını yüklenmek olarak tanımlanmaktadır (Akt. Gündüz, 2014).

Can (2008); Acun ve diğerleri (2013); Çelikkaya ve diğerleri (2013); Yiğittir (2010); Baydar (2009); Tay ve diğerleri (2013) yaptıkları çalışmalarda sorumluluk değerinin öğretmenler tarafından önemsenen bir değer olduğunu belirtmişlerdir.

Okul ve Ailede Sorumluluk Değeri

Tucker'a (1999) göre sorumluluk, çocukların anne-babalarından, okulundan, akranlarından ve toplumundan öğrendiği bir değerdir. Çocukların yaşam boyu başarılı olmalarına yardım eden bir yaşam becerisidir (Yontal ve Yurtal, 2009: 146). Çocuklar dünya üzerinde büyüyen sosyal problemlerden, şiddet ve hoşgörüsüzlükten artan bir şekilde etkilenmektedir. Pek çok ülkede aileler ve eğitimciler toplumsal düzeni tehdit eden bu sorunlardan kurtulmanın yolunun etkili bir değerler eğitiminden geçtiği kanaatindedirler (Tillman, 2000). Çocuğun ilk eğitim ortamı olan aile, toplum ve çocuk için önemli olan ahlaki duyarlılıkların temelini, sevgiyi, saygıyı, güveni, sorumluluğu ve daha birçok değer öğretilmesine temel oluşturur. Bu nedenle, çocukların duygularının aile ortamında beslenip geliştirilmesi, ilgilerinin ev ortamında teşvik edilip desteklenmesi, yeteneklerinin, hünerlerinin ve duyarlılıklarının gelişmesi son derece önemli bir husustur (Hökelekli ve Gündüz, 2007). Çocuğun, aile üyeleriyle, anne babası veya kardeşleriyle sıkı ve sürekli teması, değerlerin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Aydın, 2006). Çocukların değerleri kendi başlarına doğru bir şekilde anlamlandırılmayacağı için kazandırılmak istenen değerlerin doğru bir şekilde kazandırılmasında aileye büyük görev düşmektedir. Aileler kazandırmak istedikleri olumlu değer yargılarını tutarlı bir şekilde çocuğa örnek olarak sunmalıdırlar.

Okullar, ailede kazanılan değerlerin daha da pekiştirileceği ve yeni bazı değer ve becerilerin kazanılacağı ortamlardır. Bu süreçte kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler, bireyin karakterini farklılaştırır. Karakteri gelişen, bilgi ve beceriler ile donatılan birey ise, toplumsal yapı üzerinde olumlu değişimler meydana getirir (Akbaş, 2004). Değerlerin kazandırılması noktasında eğitim sistemimize ve bu süreçte uygulayıcı konumda olan okullara önemli görevler düşmektedir. Eğitim sisteminin temel taşı olan ilkökul ve ortaokullarda, bireylere toplum içinde diğer üyelerle uyum içinde yaşamaları ve yaşamlarını daha iyi bir biçimde sürdürmeleri için gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır (Fidan ve Erden, 2001). Sadece mesleki ve akademik başarı için değil aynı zamanda temelde iyi davranışlar gösteren bir birey olabilmeleri için öğrencilere sorumluluk eğitimi verilmesi eğitim sisteminde son derecede önemli bir unsur olarak düşünülmektedir. Okullar doğrudan öğrenim veya model olma yoluyla sosyal kuralları

çocuklara öğretmelidirler. Öğrenim veya model alma yoluyla öğrenciler birer sorumlu yetişkin olabilirler. Köknel'e (1977) göre okullar, bireylerin aile dışında sorumluluk kazanma süreci ile ilk karşılaştığı mekânlardan biridir. İnsanların, içinde buldukları topluma uyum sağlayabilmesi, çevresi tarafından değerli bir birey olarak kabul görmesi ve saygınlık elde etmesinde sorumluluk olgusu önemli bir rol oynamaktadır. Bireyde sorumluluk bilincinin geliştirilmesi, eğitimin de önemli amaçlarından biridir (MEB, 2006).

Sorumluluk Türleri

Sorumluluğun farklı kaynaklardan çıkması nedeniyle her kuram ve kuramcı, sorumluluğu farklı bir yönüyle ele almaktadır. Bunlar da sorumluluk kavramına farklı içerik ve nitelikler kazandırmakta, farklı sınıflamalarla sorumluluk türlerini ortaya çıkarmaktadır.

Bovens (1998: 165'den akt. Şahan, 2011: 11), sorumluluğu sınıflandırma yoluna giden ve kavramsal olarak sınırlarının keskin bir şekilde ayrı olduğunu iddia ettiği beşli bir sınıflandırmayı önermiştir. Bovens'e göre sorumluluğun "*hiyerarşik sorumluluk, kişisel sorumluluk, sosyal sorumluluk, profesyonel sorumluluk (uzmanlık sorumluluğu) ve vatandaşlık sorumluluğu (sivil sorumluluk)*" olmak üzere beş farklı türü vardır. Bu sorumluluk türlerinde sorumluluğun yöneldiği kişi, nesne ya da kurumlar da değişiktir. Şahan (2011) sorumluluğu; yasal sorumluluklar, sosyal sorumluluklar, akademik sorumluluklar, dini sorumluluklar, kişisel sorumluluklar, ortak sorumluluklar olarak sınıflamıştır. Gündüz (2014) ise sorumluluk türlerini ulusal sorumluluk, kişisel sorumluluk, ortak sorumluluk, sosyal sorumluluk olarak sınıflamıştır.

Sorumluluk eğitiminin daha iyi nasıl verileceği üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların, farklı değerlendirmeler yaptığı gözlenmektedir. Bu durumda, onların farklı kuram ve düşünüş tarzlarından yola çıkmalarının etkili olduğu söylenebilir. Bu çerçevede sorumluluğun farklı boyutlarını ele alan araştırmacılar, sorumluluk eğitimi için birbirinden farklı modeller geliştirmişlerdir.

Eğitimcilerin, çocuklara erken yaşlarda sorumluluk kazandırmak amacıyla kullanabilecekleri alternatif eğitim modellerinden bazıları (Yontar, 2007) aşağıda verilmiştir:

Özerk Öğrenen Modeli: 1991 yılında George Betts tarafından geliştirilmiştir. Çocukları öğrenme sorumluluğuna yönelten, bireysel gereksinimleri göz önünde bulundurarak onları yaratıcı etkinlikler içine katan bir öğrenme modelidir. Bu modelde yer alan bireysel gelişme boyutu çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerini geliştirir. Çocuklar bu becerileri kazandıkça yaşam boyu kendilerine gerekli olacak birçok yaratıcı davranışı da geliştirebilirler (Akt. Yontar, 2007).

Renzulli Modeli: Joseph Renzulli tarafından 1977 yılında geliştirilmiş; ABD ve Kanada'da uygulanmıştır. Bu modelde çocuklar kendi hayatlarından, öğrenmelerinden ve yaratıcılıklarından sorumluluk duymayı ve sorumluluk almayı öğrenirler. Bu model üç aşama içerir: Birinci aşamada, öğrencilere konular tanıtılır ve konuları daha yakından tanımaları için olanak sağlanır. İkinci aşamada, çocukların doğrudan katılımı sağlanarak düşünme süreçlerini en üst düzeye çıkarmaları hedeflenir. Üçüncü aşamada her bir öğrencinin, kendileriyle aynı alana ilgi duyan diğer öğrencilerle birlikte, kendi öğrenme yeteneklerine göre yerleştirilmeleri ve öğrenme sorumluluğunu geliştirmeleri öngörülür (akt. Yontar, 2007).

Başarı Modeli: İnsancıl Model olarak da bilinen bu model, olumlu ilişkiler yoluyla bireylerin okul başarılarını yükseltme, sorumluluk duygularını ve karar verme becerilerini geliştirme temeline dayanır. Bireyin kişilik özelliklerini korumayı amaçlar (akt. Yontar, 2007).

Aktif Öğrenme Modeli: Öğrenenin öğrenme sürecinin sorumluluğunu taşıdığı; öğrenene öğrenme sürecinin çeşitli yönleri ile ilgili karar alma ve öz düzenleme yapma fırsatlarının verildiği, öğrenenin öğrenme sırasında zihinsel yeteneklerini kullanmaya zorlandığı bir öğrenme süreci olarak tanımlanmıştır. Bu modelin en önemli faydalarından biri olarak, öğrencileri kendi öğrenmelerinden sorumlu tutması gösterilir(akt. Yontar, 2007).

Sorumluluğu Geliştirmeye Dayalı Disiplin Modeli: Marvin Marshall tarafından geliştirilen bu model, "Marshall Yöntemi" olarak da bilinir. Buna göre sorumluluk kazandırmanın temelinde, çocuğun kendini kontrol edebilme becerisini geliştirmesine ve çevresine uyum sağlamasına yönelik disiplin anlayışı yatmaktadır. Oysa öğretmenler, öğrencileri disipline etme görevini üstlendikleri zaman, öğrencilerin sorumluluk alma fırsatlarından mahrum etmiş oldukları ifade edilmektedir (akt. Yontar, 2007).

Duke ve Jones'un Yaklaşımları: Duke ve Jones (1985), öğrenci sorumluluğunu geliştirmenin okul disiplini alanına girdiğini ifade eder ve öğrencilerin daha fazla sorumluluk almalarına yardımcı olacak 14 yaklaşım belirtmektedirler. Bu yaklaşımlar: otokontrol, hedef belirleme, içsel konuşma, bedensel kontrol (sakinleşme) stratejileri, iletişim becerileri, sosyal beceriler, ders çalışma becerileri, grup becerileri, karar verme becerileri, çatışma çözüm becerileri, belirli değerlerin öğrenimi, ahlaki gelişim etkinlikleri, akran desteği becerileri ve öğrenme çevresinin kontrolü şeklinde on dört madde altında sıralanabilir (Akt: Yurtal ve Yontar, 2006: 413-414).

Türkiye'de yapılan çalışmaların genelde ilkök ve ortaokul programlarındaki sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların ve bu değerlerin kazanılma düzeyleri (Aladağ, 2009; Özen ve diğerleri, 2002; Şahan, 2011; Aslan, 2007), sorumluluk eğitimi programının geliştirilmesi ya da sorumluluk eğitimi ile ilgili model oluşturma (Dilmaç, 2002; Gündüz, 2014) ve öğretmen görüşlerini değerlendiren (Sezer, 2008; Yontar, 2007; Çelik, 2010; Tepecik, 2008; Çelikkaya ve diğerleri, 2013) çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk algılarını ve öğrencilere göre sorumluluk türlerinin tespit etmek ve sonraki çalışmalara yol göstermek düşüncesinden yola çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı 1-3 sınıflarda hayat bilgisi programında öz yönetim becerisi altında, sosyal bilgiler programında 5. sınıf "Birey ve Toplum" öğrenme alanı, 6. sınıf "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanında doğrudan verilen sorumluluk değerinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığı ve bu algıların sınıf düzeyine göre değişip değişmediği araştırılmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu, olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2007: 77).

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubunun oluşturulması sürecinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Ankara ili, Keçiören ilçesinde bulunan Muhsin Yazıcıoğlu İmam-Hatip Ortaokulundan 5, 6, 7 ve 8. sınıflardan beşer şube alınmıştır. Araştırmaya toplam 467 öğrenci katılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan bireylere ilişkin demografik bilgiler Tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo2. Çalışma grubu

	Kız	Erkek	Toplam
5. Sınıf	63	68	131
6. Sınıf	59	54	113

7. Sınıf	64	47	111
8. Sınıf	58	54	112
Toplam	244	223	467

Araştırmada cinsiyetlerine göre 244 kız, 223 erkek öğrenci yer almıştır. Sınıflara göre ise 5. sınıftan 131; 6 sınıftan 113; 7. sınıftan 111 ve 8. sınıftan 112 öğrenci yer almıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma için gerekli verilen toplanabilmesi için zihin haritası formları hazırlanmış ve öğrencilere “*Sorumluluk*” ifadesinin kendilerinde neleri çağrıştırdığı sorulmuştur. Uygulama öncesi örnek bir zihin haritası öğrenciler ile etkileşimli tahtada oluşturulmuştur.

Veri Toplama Süreci

Öncelikle araştırmada gerekli verilerin elde edilmesi için okul yönetiminin desteği ile öğretmenlerle görüşülmüş ve çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Öğretmenler eşliğinde sınıflara girilmiş yapılan çalışma öğrencilere anlatılmıştır. Daha sonra öğrencilerden kendilerine verilen zihin haritası formlarını doldurmaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada tümevarım analizi tekniği kullanılmıştır. Tümevarım analizi, verileri tanımlama, kodlama ve sınıflandırma sürecidir (Patton 2014). Tümevarım analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Araştırmada, tümevarım analizi kapsamında verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması aşamaları izlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bulgular

Bu bölümde araştırmada toplanan verilerin analizi neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilerin, “*size göre sorumluluk nedir?*” sorusuna vermiş oldukları cevaplar analiz edildiğinde 172 farklı ifade tespit edilmiştir. Bu 172 farklı ifade kendileri içerisinde benzerlikleri dikkate alınarak birleştirme yapılmıştır. Yapılan bu birleştirme neticesinde 52 farklı ifade ortaya çıkmıştır. Elli iki ifade ise özelliklerine göre 7 farklı boyutta (aileye karşı, kişisel akademik, kişisel sağlıklı olmaya, kişiler arası ilişkiler, çevreye karşı, dini ve kamusal [vatandaşlık sorumluluğu]) gruplandırılmıştır.

Aileye Karşı Sorumluluk Boyutuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin verdikleri bilgilerden yola çıkıldığında öne çıkan sorumluluklardan birincisi aileye ilişkin sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Aileye ilişkin sorumluluk değeri öğrenciler tarafından 8 farklı şekilde ifade edilmiştir (aileye saygı, ev işlerine yardım, anne-babaya yardım, anne vb. olmak, kardeşine bakmak, anne-babayı dinlemek, aileye bakmak, odayı toplamak). Bu ifadeler tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Aileye Karşı Sorumluluk Boyutu İle İlgili Bulgular

	5 Sınıf	6 Sınıf	7 Sınıf	8 Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
Aileye saygı	23	15	4	33	75
Anne ve babaya yardım	67	13	56	18	135
Ev işlerine yardım etmek	25	4	6	18	53
Anne, baba, abla, kardeş, ağabey olmak	19	5	20	0	44
Kardeşimize bakmak	16	10	2	6	34
Anne babayı dinlemek	13	3	2	2	20
Aileye bakmak	1	2	8	5	16
Odamızı toplamak	84	42	51	38	215

Sorumluluk bilincinin geliştirilmesi için ilk görevin, aileye düştüğü söylenebilir. Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin, odalarını toplamayı (215) ve anne-babalarına yardım etmeyi (135) en yüksek oranda sorumluluk olarak algıladıkları görülmektedir. Bunların dışında sırasıyla, aileye saygı, ev işlerine yardım etme, Anne, baba, abla, kardeş, abi olma, kardeşlere bakma, Anne babayı dinleme, aileye bakma öğrencilerin sorumluluk algıları içinde yer aldığı görülmektedir. Bu bulgunun ortaya çıkmış olmasında, öğrencilerin, aile ortamında ve okulda özellikle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde bu şekilde telkinlere çokça maruz kalmış olmaları sebep olarak gösterilebilir.

Tablo 3'te 5. sınıftan 8. sınıfa geçildiğinde aileye karşı sorumluluk algılarını anlatan ifadelerin çeşitlilik sayısında düşme görülürken sadece aileye saygı algısında 23'ten 33'e çıktığı görülmektedir. Sorumluluk olarak algıladıkları aileye bakmak ifadesi öğrencilere sorulduğunda öğrencilerin babalarının veya annelerinin vefat etmiş olmasından dolayı kendilerinin aileye bakmakla sorumlu olduklarını belirtmişlerdir.

Kişisel Sorumluluk (Akademik) Boyutuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin verdikleri bilgiler analiz edildiğinde öne çıkan sorumluluklardan ikincisi okula ilişkin sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Okula ilişkin sorumluluk değeri algıları öğrenciler tarafından 10 farklı şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadeler tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Kişisel Sorumluluk (Okulda Akademik Başarı) İle İlgili Bulgular

	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
Kitap Okumak	32	16	15	9	72
Ders Çalışmak	83	41	65	57	246
Okula Gitmek	39	35	58	35	167
Sınava Çalışmak	11	4	21	32	68
Ödevleri Yapmak	81	63	68	60	272
Ders Dinlemek	16	22	19	11	68
Derslerimizi Tekrar Etmek	2	14	4	-	20
Çantamızı Hazırlamak	23	7	6	4	40
Çalışkan Olmak	9	8	7	8	32
Meslek Sahibi Olmak	-	9	7	13	29

Öğrencilerin ailelerinde başlayan değerler eğitimin devamını ve pekiştirilmesinde sağlayan okula karşı sorumluluklarında okulun amacı doğrultusunda ödev yapmak, ders çalışmak, okula gitmek, kitap okumak, ders dinlemek, sınavlara çalışmak, çanta hazırlamak 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda en fazla sorumluluk olarak algılanmıştır. Tablo 4 incelendiğinde sınavlara çalışmak, meslek sahibi olmak algılarında yükselme görülmektedir. Ancak 8. sınıfta kitap okumak, okula gitmek, çanta hazırlamak, algılarında düşüş görülmüştür.

Kişisel Sorumluluk (Sağlıklı Olma) Boyutuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ifadelerinden öne çıkan sorumluluklardan üçüncüsü sağlıklı olma boyutu olarak tanımlanmıştır. Sağlıklı olmaya ilişkin sorumluluk değeri öğrenciler tarafından 4 farklı şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadeler tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Kişisel Sorumluluk (Sağlıklı Olma) Boyutu İle İlgili Bulgular

	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8 Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
Düzenli Beslenmek	2	2	3	-	7
Kişisel Bakıma Dikkat Etmek*	58	16	24	11	109
Düzenli Uyumak	5	1	7	1	14
Eğlenmek	-	10	3	3	16

* Banyo yapmak, dişleri fırçalamak, el-yüz yıkamak, kıyafetleri temiz tutmak.

Tablo 5 incelendiğinde 109 öğrenci kişisel bakıma dikkat etmeyi kişisel sorumluluklardan sağlıklı olma sorumluluğu olarak ifade etmişlerdir. Beşinci sınıfta 58 öğrenci kişisel bakıma dikkat etmeyi ifade etmişken 8. sınıfta bu sayı 11 öğrenciye düşmüştür. En az ise düzeli beslenme sorumluluğu ifade edilmiştir.

Kişiler Arası İlişkilerde Sorumluluk Boyutuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ifadelerinden öne çıkan sorumluluklardan dördüncüsü kişiler arası ilişkiler boyutu olarak tanımlanmıştır. Bu boyuta ilişkin sorumluluk değeri öğrenciler tarafından 12 farklı şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadeler tablo 6'da gösterilmiştir:

Tablo 6. Kişiler Arası Sorumluluk Boyutu İle İlgili Bulgular

	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
Saygılı Olmak	21	37	51	31	140
Söz Dinlemek	-	2	4	1	7
Dürüst Olmak	6	7	2	5	20
Güvenilir Olmak	-	7	7	24	38
Küçükleri Korumak -	-	7	3	-	10

Sevmek					
İyi İnsan Olmak	1	5	11	15	32
Emanete Sahip Çıkmak	-	2	6	15	23
Yardımlaşmak	7	11	11	22	51
Arkadaşlarıyla İyi Geçinmek	31	15	22	13	81
Sözünde Durmak	7	3	6	10	26
Duyarlı Olmak	-	-	1	14	15
Sonucuna Katlanmak	-	-	2	2	4

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrenciler kişiler arası sorumluluk ifadesi olarak en fazla saygılı olmayı (140), arkadaşlarıyla iyi geçinmeyi (81), yardımlaşmayı (51) sorumluluk olarak kabul ettikleri görülmüştür. Genel anlamda sınıf düzeyi yükseldikçe kişiler arası sorumluluk değerini anlatmak için kullanılan ifadelerin çeşitlendiği görülmektedir. Özellikle 8. sınıflarda öğrencilerde güvenilir olmak, iyi insan olmak, sözünde durmak ve emaneti korumak, duyarlı olmak algısı karşımıza çıkmaktadır.

Çevreye Karşı Sorumluluk Boyutuna İlişkin Bulgular

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin çevreye karşı sorumluluk algılarında en fazla çevreyi temiz tutmak olduğu görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi öğrencilerin çevreye karşı sorumluluk algılarının fazla olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Çevreye Karşı sorumluluk Boyutu İle İlgili Bulgular

	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
Okulu / Sınıfı Temiz Tutmak	13	17	6	-	36
Çevreyi / Doğayı Korumak	1	6	2	-	9
Çevreyi Temiz Tutmak	10	20	25	12	67
Çevreye Zarar Vermemek	-	3	3	2	8
Hayvanları Korumak	1	4	4	6	15

Tablo 7 incelendiğinde, çevreye karşı sorumluluk değerinin çok fazla ifade edilmediği görülmüştür. Bu da araştırmaya katılan öğrencilerin çevreye karşı sorumluluklarının düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durum sorumluluk değerinin öğrenildiği okuldaki derslerde çevreye karşı sorumluluk değerine çok fazla yer verilmediği şeklinde de yorumlanabilir.

Dine Karşı Sorumluluk Boyutuna İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ifadelerinden öne çıkan sorumluluklardan altıncısı dine karşı sorumluluk boyutu olarak tanımlanmıştır. Bu boyuta ilişkin sorumluluk değeri öğrenciler tarafından 5 farklı şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadeler tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Dini Sorumluluklar Boyutu İle İlgili Bulgular

	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
İbadetlerimizi Yapmak	11	1	2	14	28
Güzel Sözlü olmak	2	-	1	-	3
Ahlaklı Olmak	-	-	1	17	18
İmanlı Olmak	-	-	2	1	3
Kul Hakkı	-	-	-	1	1

Öğrenciler din boyutu ile ilgili olarak en fazla ibadetlerimizi yapmak ve ahlaklı olmak değerini ifade etmiştir. En az ise güzel sözlü olmak, imanlı olmak ve kul hakkı ifade edilmiştir. Öğrencilerin din algılarında ibadet ve ahlak ön plandadır.

Kamusal Sorumluluk Boyutuna İlişkin Bulgular

Kamusal sorumluluklarımız boyutunda öğrencilerin algılarına bakıldığında yasalara uymak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9. Kamusal Sorumluluk Boyutu İle İlgili Bulgular

	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf	Toplam
	f	f	f	f	f
Yasalara Uymak	5	14	3	24	46
Millilete Hayırlı Olmak	-	1	1	7	9
Kamu Malına Zarar Vermemek	-	-	4	-	4
Tasarruf Etmek	-	2	4	2	8
Vergi Vermek	-	-	1	1	2
Oy Vermek	-	3	3	-	6
Askere Gitmek	-	3	-	-	3

Milli Eğitimin Temel Amacına bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar yetiştirmek olduğuna göre 1. sınıftan 8. sınıfa kadar vatandaşlık görevleri anlatılan öğrencilerin kamusal sorumluluklarını ifade edememiş olmaları önemli bir sorun olarak ifade edilebilir. Fakat genel olarak kamusal sorumluluk boyutu 5. Sınıftan 8. Sınıfa doğru artmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri ile ilgili algılarının ne olduğu ve bu algıların sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Elde edilen verilerin analiz edilmesi ile ulaşılan bulgular değerlendirildiğinde araştırmaya katılan öğrencilere ait, *Aileye karşı sorumluluk, kişisel akademik sorumluluk, kişisel sağlıklı olma sorumluluğu, kişiler arası ilişkilerde sorumluluk, çevreye karşı sorumluluk, dini sorumluluk ve kamusal sorumluluk* olmak üzere 7 farklı sorumluluk boyutu tespit edilmiştir. Öğrenciler bu 7 boyut içinde en fazla kişisel

akademik sorumluluk, aileye karşı ve kişiler arası ilişkilerde sorumluluk boyutlarına ilişkin cevaplar verirken, kamusal ve dine karşı sorumluluk boyutlarına ilişkin ifadelerde bulunmamışlardır. Bu durum öğrencilerin yakın çevresine karşı sorumluluk bilincinin daha yüksek olduğu yönünde yorumlanabilir.

Öğrencilerin aileye karşı sorumluluk ifadelerinde 5. sınıftan 8. sınıfa doğru bir azalma saptanmıştır. Bu durumun nedeni öğrencilerin ergenliğe girmeleri, popüler kültür veya akran grubunun etkisine girmeleri olabilir.

Kişisel (akademik) sorumluluk boyutunda öğrenciler en fazla ödev yapma ve ders çalışmak alt boyutlarını ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak hem ailenin hem de öğretmenlerin öğrencileri ödev yapma ve ders çalışma noktasında takip etmeleri olabilir. Sınavlara çalışmak ve meslek sahibi olmak alt boyutları haricinde 5. sınıftan 8. sınıfa doğru bir düşüş görülmektedir. Sekizinci sınıfa doğru sınavlara çalışmak ve meslek sahibi alt boyutlarındaki artışa ise 8. sınıfların liselere giriş sınavı olarak uygulanan TEOG sınavına hazırlanmaları ve alt sınıflara göre lise seçimi ya da diğer bir ifadeyle kariyer planlarına daha fazla önem vermeleri, neden olarak gösterilebilir.

Öğrencilerin kişisel sorumluluklarından sağlıklı olma sorumluluklarını vücut temizliği olarak algıladıkları, düzenli ve sağlıklı beslenme, hastalıklardan korunma vb. durumları sorumluluk olarak algılamadıkları görülmektedir. Günümüzde çocukların sağlıklı ilgili yaşadıkları problemlerin başında obezite (aşırı kilo) gelmektedir. Obeziteyle mücadele açısından bakıldığında öğrencilerimize düzenli ve sağlıklı beslenme sorumluluğu öğretilmelidir. Kişisel sorumluluk değerlerine ilişkin bulgular karşılaştırıldığında öğrencilerin kişisel akademik sorumluluklarını ön plana aldıkları sağlıklı olma sorumluluklarına önem vermedikleri görülmektedir. Sınıflara göre karşılaştırıldığında özellikle kişisel bakıma dikkat etme 8. sınıflara doğru bir düşüş görülmektedir.

Kişiler arası iletişim boyutunda 8. sınıf öğrencileri diğer sınıflara göre daha fazla sorumluluk bilincine sahip olduğu saptanmıştır. Öğrenciler en fazla saygılı olmak ve arkadaşları ile iyi geçinmek alt boyutlarını ifade etmiştir.

Altıncı ve 7. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre çevreye karşı sorumluluk bilincine daha fazla sahip olduğu saptanmıştır. Diğer boyutlara göre çevreye ilişkin boyutların öğrenciler tarafından az ifade edilmesi evrensel sorumluluk olarak belirtilen çevreye ve doğaya karşı sorumluluklarını önemsemedikleri görülmektedir. Değer öğretimde aile ve okulun katkısı düşünüldüğünde her iki kurumda çevre ve doğaya karşı sorumluluklarımızı öğrencilere kazandıramamıştır.

Öğrencilerin din algılarında ibadet ve ahlak alt boyutlarının ön planda olduğu saptanmıştır. Eğitim sistemimizde din eğitimi zorunlu olmasına rağmen öğrencilerin bu boyutuna ilişkin öğrenci ifadelerinin az olması düşündürücüdür. Ayrıca din eğitimi sadece okulda verilmemektedir. Karışman (2010) çalışmasında anne-babaların din eğitimi verme sorumluluğunun yeterince farkında olmadıklarını sonucuna ulaşmıştır. Buradan hem okulda hem de ailede verilen din eğitiminin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Bu araştırma da göze çarpan en önemli sonuç ise öğrencilerin kamusal (vatandaşlık) sorumluluk boyutunda devlete karşı sorumluluklarının farkında olmadığı sonucudur. Türk eğitim sisteminin çıkış noktası iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla öğretim programında kendine yer bulan sosyal bilgiler ile demokrasi ve insan hakları derslerinin ortaokul öğrencilerine devlete karşı sorumluluklarını kazandırmada yetersiz kaldığı görülmektedir. Vatandaşların vergi vermek, oy kullanmak, yasalara uymak ve askere gitmek gibi temel devlete karşı görevleri sosyal bilgiler derslerinde sürekli işlenmesine rağmen öğrenciler en fazla yasalara uymak alt boyutunu ifade etmiştir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda öğrencilerin uygulamasına daha fazla ağırlık verilmesi, pratiğe dayalı derslerin sosyal bilgiler programına eklenmesi, derslerde kullanılan öğretim yöntemlerinin etkili olacak şekilde belirlenmesi gerekir (Şahin, Kartal ve İmamoğlu, 2013).

Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler yapılabilir;

Aslan (2007) ve Sezer (2008), yapmış oldukları çalışmalarda öğretmenlerin en fazla kazandırmak istedikleri değer sorumluluk değeri olmasına rağmen, en az kazandırılan değer sorumluluk değeri olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada da öğrencilerin sorumluluk algılarını düşük olduğu görülmüştür. Sosyal bilgiler dersi ve diğer derslerde sorumluluk değeri daha belirgin bir şekilde öğrencilere kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Çelik'in (2010) belirttiği gibi ilkökul ve ortaokul ders programlarında sorumluluk değeri öğretimi yer almasına rağmen ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarında yeterince yer almamaktadır. Bunun nedeni kazanım olarak ders kitaplarına yansımamasıdır. Kazanımlarda sorumluluk değerine yer verilmelidir.

Ortaokul düzeyi öğrencileri için vatandaşlık sorumluluklarının kazandırılmasında kritik bir dönemdir. Bu nedenle sosyal bilgiler derslerinde vatandaşlık sorumlulukları daha belirgin olarak kendine yer bulmalıdır.

Sorumluluk değerini sadece öğretim programları yolu ile öğrencilere kazandırılmaya çalışılması yeterli değildir. Sorumluluk değerinin kazandırılmasında aile ve sosyal çevrede öğretim programlarını destekleyecek etkinlikler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A., Tarman, B. (2013). Değerler: Kim ne kadar değer veriyor? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 191-206.
- Altınköprü, T. (2004). *Çocuğun başarısı nasıl sağlanır*, İstanbul: Hayat.
- Aladağ, S. (2009). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, R. (2007). Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim birinci basamaktaki öğrencilerin temel bilgi, beceri ve değerler kazanma düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Aydın, M.Z. (2014). Yeni neslin yetişmesinde ailede ahlak eğitimi. Sözel Bildiri. Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu, Hakkâri.
- Başaran, İ. E. (1974). *Eğitim psikolojisi* (3. Baskı). Ankara: Yargıçoğlu.
- Baydar, P. (2009). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan sorunların değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Can, Ö. (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, F. (2010). Beşinci sınıf sosyal bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çelikkaya, T., Filoğlu, S. ve Öktem, N. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler tarafından uygulanma düzeyleri, *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 121-147.
- Civelek, B. (2006). *Çocuklara sorumluluk bilinci kazandırmak*. Çoluk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi, 58, 20-22.
- Cüceloğlu, D. (1996) *İçimizdeki çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi, (255-286), (Editör: Cemil Öztürk), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık: Ankara.
- Dılmaç, B. (2002). İnsanca değerler eğitimi. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Fidan, N. ve Erden, M. (2001). *Eğitime giriş*. Alkım Yayınları: İstanbul.
- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi dersinde sorumluluk değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutuma etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, S. (2013). İlköğretim ders programlarının öğrenciye kazandırılması hedeflenen değerler açısından incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6 (14), 355-374.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğilimleri. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan, M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* (371-396), Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları: İstanbul.
- Karasar, N. (2007). Nitel araştırma yöntemi. 17. Baskı. Nobel yayın dağıtım: Ankara.

- Karışman, T. (2010). Din eğitimi açısından çocuğun yetiştirilmesinde anne babanın hak ve sorumlulukları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2012). *İlköğretim programlarındaki bazı ortak değerlerin kazanılma düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılması (Samsun ili örneği)*. The Journal of Academic Social Studies, 5 (8), 827-849.
- Köknel, Ö. (1977). *Yaşam bilimsel çözümlemede davranış*. İstanbul: Bozok.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7 sınıflar öğretim programı ve kılavuzu, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2006). İlköğretim programı. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (Çev. M, Bütün.- S. B, Demir), PegemA Akademi: Ankara.
- Özen, Y., Güllaçtı, F. ve Çıkkılı, Y. (2002). İlköğretim öğrencilerinin sorumluluk duygusu ve davranış düzeyleri ile iç-denetimsel sorumluluk ile dış-denetimsel sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi Yayınları, 4(2), 45-58.
- Özen, Y. (2013). Sorumluluk duygusu ölçeğinin geliştirilmesi; Geçerlik ve güvenilirliği. Journal of European Education [JEE], 3 (2), 17-23.
- Sezer, T. (2008). İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahan, E. (2011). İlköğretim 5. ve 8. sınıf ders programlarındaki sorumluluk eğitimine dönük kazanımların gerçekleşme düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ahi Evran Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Şahin, Ç., Kartal, O. Y., İmamoğlu, A. (2013). Okul öncesi öğretmen yetiştirme programı hakkında okul öncesi öğretmen adaylarının görüşleri, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, (14) 1, 101-118. (Hakem eklemiştir)
- Tay, B., Durmaz, F. ve Şanal, M. (2013). Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (1), 67-93.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tillman, D. (2000). *Living values activities for young adults*. Deer field Beach-Florida: Health Communications Inc.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). *Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler*. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 227-259.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (1988a). Türkçe sözlük-1 A-J. (8. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Yavuzer, H. (2000) *Çocuk eğitimi el kitabı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (13. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 207-223.
- Yontar, A. Yurtal, F. (2006). Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerinden beledikleri sorumluluklar ve sorumluluk kazandırmada kullandıkları yöntemler. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2), 411-424.
- Yontar, A. (2007). *Sorumluluk eğitiminde ceza uygulamalarına ilişkin ilköğretim 5.sınıf öğrenci ve öğretmen görüşlerinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yontar, A. Yurtal, F. (2009). Sorumluluk kazandırmada öğretmenler tarafından kullanılan yaptırımların incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 34 (153).

Extended Abstract

Introduction

Essential main of the Social Sciences is to prepare an individual for life by providing socialization and adaptation within the society. It can be seen that Social Sciences program, which has been put in to practice after the curriculum change in 2005, give importance to the values and value education because values have been given implicitly in former social sciences program. In fact, social sciences program in 2005 has been built on value, ability, concept and general aims. Values have been discussed under the title of “values” or associated with attainments of program in courses such as High School Math, Turkish, Social Sciences, Science and Technology and especially Religious Culture and Moral Knowledge which have been put in to practice in 2004-2005 academic year.

Responsibility value may be one of the most important values to be wished to gain students in all of the courses. Can (2008); Acun et. al. (2013); Çelikkaya et. al. (2013); Yiğittir (2010); Baydar (2009); Tay et. al. (2013) have set forth in their studies that responsibility value is a minded value by teachers it is started out from the idea of determining responsibility of secondary school students and responsibility types according to students and leading next studies. Aim of the study is to set forth how Responsibility value is perceived by secondary school students, which is in traduced under self-management ability with in Social Sciences in 1-3 grades, “Individual and Society” learning domain in 5th grade Social Sciences and “Production, Distribution and Consumption” learning domain in 6th grade.

Methodology

Survey model has been used in the study. In the process of generating study group, easily accessible state sampling approach has been used. 5 branches each from 5th, 6th, 7th and 8th grades have been taken in Muhsin Yazıcıoğlu İmam Hatip Secondary School in Keçiören district of Ankara province. A mind map has been prepared in order to collect the data for study and it has been asked to the students what “Responsibility” expression reminds them. Induction analysis technique has been used in the study.

Conclusion

When the answers of students for the question of “What is responsibility for you?” are analyzed, 172 different expressions have been detected. These 172 expressions have been integrated each other by considering the similarity among them. As a result of the integration, 52 different expressions have been obtained in total. These expressions have been grouped into 7 different categories (towards family, personal academic, personal health, interpersonal relations, towards environment, religion and towards public (citizenship) according to their properties.

While the students mostly express the categories of personal responsibility (academic), responsibility towards family and interpersonal relations, the least expressions are public responsibility and responsibility towards religion among these 7 categories. It is seen that the students have perceived health responsibility from personal responsibilities as body cleanness and not perceived proper and healthy diets, protection from diseases etc. as responsibility. In the dimension of interpersonal communication, it has been determined that 8th grade students have more responsibility consciousness from other grades. Students have expressed mostly sub-dimensions of being responsible and being well with friends. It has been determined that sub-dimensions of praying and moral in religion perceptions of students are at forefront. The most important result of the study is that the students are not aware of their responsibilities for the state in the dimension of public (citizenship) responsibility. Secondary school level is a critique period for gaining the citizenship responsibilities to the students. For this reason, citizenship responsibilities should have a significant place in social sciences.